

МАНІПУЛЯТИВНІ НАРАТИВИ РАШИЗМУ: НОВІТНЯ ІДЕОЛОГЕМА ПРО ГЕНОЦИД «СОВЕТСКОГО НАРОДА»

Валентин КРИСАЧЕНКО

orcid.org/0000-0002-4965-2750

доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник

НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: krysachenkovs@gmail.com

Анотація. Здійснено аналіз сучасних маніпулятивних наративів російського агресора. Розкривається безпідставність та провокативність закону про «геноцид советського народу» під час Другої світової війни. Пропагандистські конфабуляції нав'язують вигадані міфи та спекуляції, викривлені інтерпретації певних станів чи подій як виправдання геноцидної війни проти України.

Ключові слова: Україна, російсько-українська війна, маніпулятивні наративи, «геноцид советського народу», вотебаутизм, конфабуляції.

Постановка проблеми. У розпал повномасштабної війни РФ проти України кремлівський режим оприлюднює черговий офіційний історичний наратив, котрий покликаний трансформувати злочини геноцидів, вчинених Москвою, у свою протилежність – горе і страждання самої імперії. 22 квітня 2025 р., тобто на четвертому році нищення України, Держдума РФ ухвалює Федеральний закон № 74-ФЗ «Об увековечении памяти жертв геноцида советского народа в период Великой Отечественной войны 1941–1945 годов». Закон визначає форми увічнення пам'яті, включаючи поховання та перепоховання, спорудження пам'ятних знаків, паспортизацію та облік. Відповідальність за виконання закону, зокрема й облаштування поховань, покладено на місцеві органи влади. Закон також передбачає пошукову роботу з виявлення невідомих поховань, встановлення імен «жертв» та увічнення їхньої пам'яті тощо. Всі поховання «жертв» підлягають паспортизації та державному обліку

в досить короткі терміни (до шести місяців).

Актуальність. Маніпулятивна операція кремлівського режиму своєю метою має дискредитацію наукових висновків щодо справжніх причин геноциду українського та інших народів, підвладних російській імперії. Кардинально зміщуючи наголоси в системі «насилник–жертва», чиниться спроба на законодавчому рівні здійснити смислову аберацію цих понять і перенести відповідальність за власні злочини на іншу (другу, третю) сторону. Цей наратив є складовою частиною рашистської стратегії про те, що ініціатором нинішньої російсько-української війни є сама Україна, а РФ є поборником і захисником справедливості.

Метою дослідження є доведення наукової безпідставності російського наративу про геноцид «советського народу» та його призвідців. Свідоме перекручування фактів та маніпулювання трагічними подіями Другої світової війни використовуються кремлівською пропагандою

для виведення за межі відповідальності справжніх винуватців геноциду, тобто сам кремлівський режим. Розвінчуванню цієї абсурдної доктрини слугують об'єктивні факти та наукові висновки щодо справжньої суті людиноненавницької політики Москви.

Методи дослідження. Досягнення означеної мети здійснювалося з використанням методів історичної реконструкції та актуалізму, політичного аналізу, об'єктивації знання, засобів праксеології та аксіології. Їхній евристичний потенціал сприяє створенню синергетичного ефекту від застосування аналітичних та дедуктивних узагальнень спеціальних напрямків українознавчого аналізу. Особливого значення набуває ціннісний підхід, який уможливорює розкриття злочинної сутності рашизму.

Аналіз досліджень і публікацій. Практика геноциду щодо українців була звичною стратегією політики Росії в різні періоди її історії. Переконливим підтвердженням систематичності та цілеспрямованості таких злодіянь слугують факти геноциду народу України, починаючи від Переяславської угоди і до наших днів, шляхом фізичного вигублення людності окремих сіл, міст та цілих регіонів, насильницької ліквідації окремих страт та прошарків українського суспільства, масової депортації населення за межі автохтонних українських земель і утримання в несприятливих для проживання умовах, позбавлення української нації її духовних надбань і культури шляхом заборон, нищення та привласнення для власного вжитку та ін. [9; 10; 11]. Найбільш трагічними стали злочинні голодомори 1922–1923, 1932–1933 та 1946–1947 років [2; 3; 4; 22]. Першопричиною та виконавцем

геноцидної політики був тоталітарний імперський режим СРСР, що обґрунтовано доведено та зафіксовано в наукових працях та офіційних документах міжнародної спільноти [5; 6; 8; 12; 14; 17; 18; 19; 20]. Нагромаджений науковий досвід слугує теоретичною та світоглядною підставою для аналізу нечинності та провокативної сутності кремлівського наративу про геноцид «советского народа» та споріднених із ним ідеологем.

Виклад основного матеріалу. Маніпулятивний наратив кремлівського режиму щодо визнання геноциду «советского народа» інакше як цинічним фарсом тоталітарної держави, дійсно відповідальною за злочини геноциду, назвати не можна. Вся аргументація не витримує ніякої критики. І починається з визначення самого об'єкта геноциду, тобто «советского народа». Подієвість Другої світової війни (1939–1945), яка мала місце в 1941–1945 рр., означена в акті Держдуми як «Великая Отечественная война» (ВОВ). Насправді цей період був часом поділу сфер впливу між двома призьдцями Другої світової війни – фашистською Німеччиною та комуністичним СРСР. Шматуючи Європу, агресори, зрештою, зіткнулись між собою у смертельному двобої, намагаючись поглинути свого партнера-конкурента. В цьому протистоянні обидві сторони втратили десятки мільйонів власних громадян, завдавши при цьому нечуваної шкоди іншим країнам та народам Європи.

Невід'ємною складовою політики обох агресорів була практика геноциду, кодифікованої в процесі роботи Нюрнберзького трибуналу [12]. Нацистська Німеччина здійснила голокост євреїв, геноцид ромів, практикувала примусову депортацію робочої сили до рейху

та утримання мільйонів людей в концтаборах. СРСР підняв практику державного геноциду на нечуваний рівень: об'єктами геноциду стали десятки етносів та соціальних спільнот. А тому про ніяке виправдання цієї політики не може бути й мови. Таким чином, ухвалений закон покликаний принципово змістити акценти в оцінці злочинів геноциду, а саме: об'єкт геноциду, спричинення геноциду, відповідальність за злочин.

Об'єктом геноциду Держдума визначає «советській народ». Водночас в означений період ВОВ (1941–1945) це поняття в семантично-правовому полі не було кодифікованим і вживалось в публічному просторі головно для означення громадянської позиції чи певних політичних орієнтацій. А тому сама смислова та онтологічна наповненість цього поняття відсутня. Першу політичну його кодифікацію здійснив у 1961 р. генсек КПРС М. Хрущов на XXII з'їзді КПРС як нову історичну спільність людей різних національностей з певними спільними рисами. До них належать: спільна соціалістична батьківщина – СРСР, спільна економічна база – соціалістичне господарство, спільна соціально-класова структура, спільний світогляд – марксизм-ленізм, спільна мета – побудова комунізму, певні спільні духовні риси. Важливими складовими вважали також спільне громадянство – СРСР – та спільну мову міжнародного спілкування – російську. Надалі відповідну доктрину розвинув XXIV з'їзд КПРС (1971), і це поняття увійшло до нової програми КПРС як одна із базових ідеологем тоталітарного режиму.

Прикметно, що в рік проведення XXIV з'їзду КПРС з'явився друком 3-й том видання з промовистою назвою

«Радянська енциклопедія історії України» (1-й том оприлюднено в 1969 р.), в якому вже була поміщена стаття «Радянський народ». Смисловий контекст статті визначився цитатою із звітної доповіді на згаданому з'їзді генсека Л. Брежнєва: «Наші люди спаяні спільністю марксистсько-ленінської ідеології, високих цілей комуністичного суспільства. Цю монолітну згуртованість багатонаціональний радянський народ демонструє своєю працею, своїм одностайним схваленням Комуністичної партії» [7, с. 521].

Згідно з офіційною версією існує політична передумова згуртування всіх трудящих, а саме: диктатура пролетаріату і будівництво соціалізму. Водночас сам СРСР є «найдосконалішою формою розвитку і співробітництва народів». В ньому соціалістичні нації взаємовпливають і взаємозбагачуються, породжуючи вищу форму спільності людей – радянський народ. Йому притаманні соціально-політична та ідейна єдність... Ці та інші характеристики є нічим іншим, як **складовими частинами агітаційно-пропагандистського кошика правлячої партії**, яка в 1917 р. насильницьким шляхом узурпувала владу в імперії й продовжувала її утримувати, застосовуючи будь-які методи батога і пряника, кари і заохочення. Заохочення – для вірних слуг режиму, кара – для всіх противників, реальних чи уявних. І для всіх підданих – примарна утопічна ідея як манна небесна: побудова комунізму і повне злиття націй після його остаточної перемоги. Але це буде колись, в майбутньому...

На брехливість і підступність нової/старої ідеологеми про «єдиний народ» практично одразу звернули увагу західні аналітики. Навіть в такому,

здавалося б, цільовому виданні, як «Голос Православного Братства», кварталника Православного Братства Святої Тройці, присвяченого питанням Христової віри та церковного життя, видрукуваному в Чикаго у 1966 р., дана чітка оцінка руйнівного впливу ідеологемі «советській народ». Автором статті аналізується підручник для вчителів П. Стояна «Утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік», в якому стверджується (с. 4), що в СРСР «нації досягли нечуваного розвитку, зміцнили свій суверенітет». Але одразу – наступна доктрина: «нова історична спільність людей різних національностей, які мають спільні характерні риси і спільну батьківщину – радянський нарід» [16, с. 6–37]. Для пересічного вчителя це єдине джерело інформації з твердженнями, котрі не підлягають верифікації, оскільки правдива історія нищення України загоптана московськими чобітьми і вилучена з публічного простору.

Та державний терор і пропаганда зробили свою справу, і одурманення досягає своєї мети: «Але цілий трагізм у тому, що тисячі вчителів-українців тому вірять! Більше того! Таку край москвофільську тямку принесено еміграцією й сюди...». Автор закликає скинути дурман і поволоку, оскільки «москалі, які гнобили і гноблять наш нарід, стало стосують ту ж тактику: вчать поневолених ненавидіти щойно скинуту чергову машкару, запевняючи, що нова – чудова. Коли ж нарешті гноблені переконаються, що вона ще гірша – тоді вдягається нова і в ній знову лається щойно зняту» [16, с. 38].

Московська практика обману, містифікації та маніпулювання свідомістю залишається в базовому арсеналі агресії і нині. Для прикладу можна

навести бодай міжнародні та двосторонні угоди, в яких Кремль фіксував певні зобов'язання щодо непорушності кордонів, визнання суверенітету та територіальної цілісності України тощо. А в реальності – цинічно порушив кожна з них. Йдеться, зокрема, про наступні акти: Біловезька угода (8 грудня 1991 року); Алма-Атинська декларація (21 грудня 1991 року); Будапештський меморандум (5 грудня 1994 року); Договір про дружбу, співробітництво та партнерство «Великий договір» (31 травня 1997 року); Договір про російсько-український державний кордон (28 січня 2003 року) тощо. І дійсно правий був німецький кайзер Отто фон Бісмарк, коли стверджував, що обіцянки Москви не варті паперу, на якому написані.

Аналогічні маніпуляції здійснюються і з терміном «советській/радянський народ». Насправді термін «советській/радянський народ» – це **катойконім**, тобто назва (іменування) жителів певної території, утворена від назви місцевості, де вони народились або проживають. Інакше кажучи, це назва мешканців певного населеного пункту, регіону або країни. Таким чином, **саме від назви радянської імперії і походить означення належних їй людей.** Саме належних, але не об'єднаних історичними чинниками, а захоплених, підкорених, уярмлених тими чи іншими тоталітарними правителями і режимами. Понад те, з часів царя Петра I, котрий привласнив історичну назву України – Русь (гр. «Россія»), піддані імперії почали іменуватися катойконімом «русские». І це притому, що не зі своєї волі у її складі опинилися сотні самодостатніх етносів, починаючи від українців та поляків, низки кавказьких народів і закінчуючи далекосхідними

ороками, якутами, чукчами, інуїтами і багатьма іншими.

Таким чином, і «руськіє», і «советськіє» являють собою назви **уявних етносоціальних спільнот**, в основі яких фіксується належність до певної держави. Фактично йдеться про політичну доктрину, завданням якої є формування почуття патріотизму до батьківщини-мачухи-ката, очікуючи отримати єдність на всьому просторі деспотії. Ця штучна ідеологічна конструкція увічнювала «советській народ» як вищу стадію етносоціального поступу і, таким чином, знімала з влади звинувачення у придушенні прав націй на саморозвиток до державної незалежності, пригніченні національних культур, мов, освіти, традицій тощо. Остаточною метою подібної політики мало бути перетворення всіх громадян на «руських/советських», тобто «нову радянську людину» з єдиною матрицею поведінки, дії та послуху перед владою.

Прикметно, що для сучасної тоталітарної ідеології катойконіми «советській» і «руській» презентуються практично як синоніми. І головною підставою такого ототожнення є постулат про «велику» та «історичську» Росію незалежно від поіменування цієї держави. Ці наративи В. Путін публічно почав озвучувати ще в 2005 р., коли у зверненні до Федеральних зборів назвав розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття». А вже після окупації Криму і частини Донбасу кремлівський вождь заглибився в тонкощі етнополітики. В 2015 р. В. Путін неодноразово наголошував, що після розпаду СРСР «росіяни виявилися найбільш розділеною нацією у світі». Тобто, за логікою окупанта, всі загарбані народи є росіянами, починаючи від

чукців та вірмен і закінчуючи естонцями з фінами. В цьому питанні він перевершив А. Гітлера, якому навіть в голову не приходило всі захоплені народи назвати арійцями. Зрештою, готуючи Росію до чергової великої агресивної війни, В. Путін в 2021 р. знову актуалізував наратив про те, що розпад СРСР є трагедією, наголосивши на тому, що це «розпад історичної Росії». В цьому контексті цілком зрозуміло, якби з якогось дива диктатор відчув свою силу, то він міг би згадати ще й про Аляску чи Порт-Артур...

У підсумку «советській народ» як об'єкт геноциду у ВОВ включає всю радянську спільноту: і катів, і пригноблених, владну еліту і колгоспників, творців ГУЛАГу і самих ув'язнених тощо. А це означає, що насправді йдеться про **нівелювання різниці між різними акторами дії, знімаючи проблему геноциду всередині самої радянської держави**. Дійсно, якщо геноциду піддається вся радянська спільнота, то про які внутрішні суперечливі розбірки може йтися. Всі означені обставини засвідчують не просто некоректність вибору в законі РФ об'єкта геноциду, а свідомий намір фальсифікувати дійсний стан справ, зняти існування злочинів геноциду в СРСР загалом, подати проблему як неіснуючу, як псевдопроблему. Зміщення таким чином акцентів із внутрішнього на зовнішній чинник постає свідомим актом введення в оману як внутрішнього споживача, так і зовнішнього, тобто міжнародну спільноту.

Іншим базовим поняттям цього закону є поняття «жертва». В нормативному тлумаченні категорія «жертва» охоплює осіб, які зазнали шкоди чи страждань, спричинених злочином, насильством, нещасним випадком або

іншими негативними обставинами. Це може бути фізична, майнова, моральна шкода або ж психологічний стан, який характеризується почуттям безпорадності та незахищеності. З контексту закону зрозуміло, що в ньому жертвами іменуються випадки злочинних посягань на іншу людину з летальним підсумком. Водночас чітко не визначено як самого суб'єкта подібних посягань, так і статусу самих жертв. У такому разі злочинцем може вважатися не лише представник збройних сил окупанта, але й будь-хто інший, котрий підпадає під категорію «ворог» за радянськими ідеологічними лекалами. Так само і жертвами можуть іменуватися будь-які тлінні рештки, яких, за мірками останньої влади, слід вважати саме такими.

Для підстави визначення подій ВОВ як геноциду «советского народа» в законі використовується концепт «**доктрина знищення СРСР**». Аргументація зводиться до посилань на німецькі плани на кшталт «Ост», «Барбаросса» тощо, в яких дійсно опрацьовувалась логістика блискавичного захоплення СРСР. У свою чергу подальша маніпуляція історичними фактами призводить до висновку про СРСР як «**колективну жертву**» нацизму. Ця ідеологема повністю нівелює будь-яку відповідальність зверхників самого СРСР за активну участь у розв'язуванні Другої світової війни, її управлінські, карально-репресивні, інші силові та ідеологічні структури в реалізації політики тоталітаризму і геноциду всередині власної держави.

Кожна свідома, неупереджена людина, як це зробив сучасний політолог С. Чернишов, може поставити питання: «Я довго не міг зрозуміти причини тієї страшної катастрофи, котра відбулася

з Красною армією в 1941–42 рр.» [23]. І дійсно, Збройні сили СРСР і кількісно, і технічно набагато переважали вермахт. Але за перші три тижні німці захопили 700 тис. км², а через чотири місяці в Красній армії залишалось ледь 8% її довоєнного складу. Було втрачено 72% танків, 34% літаків, 56% стрілецької зброї, 69% протитанкових гармат, 59% артсистем тощо. В полоні опинилось 2 млн. 285 тис. солдатів, офіцерів та генералів. Були втрачені величезні матеріальні і людські ресурси. Чому ж так сталося? І аналітик відповідає: «Основна причина була в людях. Вони НЕ ХОТІЛИ ВОЮВАТИ за більшовиків (виділено С. Чернишовим. – В. К.)» [23].

Т. зв. «советській народ», а насправді – десятки пригноблених націй і народностей, перед війною були знесилені тотальним терором влади проти себе самих. Про це переконливо свідчать укази та розпорядження влади та їх безумовне виконання і перевиконання. Ось лише деякі з них: «Закон про три колоски» (1932), за яким засуджено 127 113 осіб; «Про заходи боротьби із злочинністю» (1935); Указ від 20 червня 1939 р. про відміну умовно-дострокового звільнення; Указ від 26 червня 1940 р. про контроль за робочим часом; Указ від 10 липня 1940 р. про брак на виробництві; Указ від 9 квітня 1941 р. про самовільний проїзд на потягах; Указ від 28 грудня 1940 р. про поведінку учнів тощо. Скрізь і всюди – контроль і кара, контроль і кара, особливо в Україні, особливо – в селах, де лютував Голодомор... А ще – держоблігації: цинічний витвір влади викачувати з населення жалюгідні рештки коштів. А ще – Торгсін, куди стікались інші коштовні речі від знедолених людей. А ще – ГУЛАГ і в'язниці,

в яких утримувались мільйони непокірних чи просто чергових «списочних» жертв режиму. Масові репресії знекровили армію: 80% командних кадрів були знищені. В роки Великого терору розстріляно щонайменше 681 692 осіб, а заарештовано – 1 372 382. «З якої нагоди за більшовиків повинні були битися жителі Польщі, Латвії, Литви і Естонії? – зауважує аналітик. – І росіяни не бажали боротися за таку бездарну і злочинну владу. І вони масово здавалися у полон і дезертирували» [23].

Особливої уваги вимагає сам **час з'яви цього закону про геноцид** «советского народа», а саме – черговий пік повномасштабної війни проти України. Потребу у військовій агресії проти України під назвою «СВО» Москва аргументувала боротьбою з нацизмом та іншими українськими «збоченнями». І тут згаданий закон додає нові аргументи на користь цієї акції з резерву «історичної пам'яті» московитів. Нацисти, мовляв, у свій час вчинили геноцид, ми їх здолали, але рештки зачайлись в Україні й знову становлять загрозу нашому існуванню. Вихід лише один: вперед на Берлін, тобто на Київ, і «водрузить знамя победы» над рейхстагом – Верховною Радою. І ця примітивна обструкціоністська схема підноситься Кремлем як правове підґрунтя її чергової геноцидної війни проти України.

Рашистська містифікація у вигляді **«історичної образи»** постає для агресора спонукою вишукування **історичної «справедливості»**. І перед світовою спільнотою РФ вже постає не загарбником і насильником, а борцем за мир і злагоду, викорінювачем артефактів нацизму з європейського тіла. Зображення себе мучеником, страждальцем, борцем

за правду тощо стає для самої імперії виправданням за вчинювані злочини, своєрідною індульгенцією в Царство Боже. Як тут не згадати слова кремлівського фюрера, що всі «рассеяне» таки потраплять до раю, а їхні вороги згинуть в геєні вогненній. Для збоченої свідомості його вірнопідданих це стає своєрідним благословенням для нищення всіх і всього, на що вказує владна рука Москви.

Кремлівська ідеологема про розпад СРСР як найбільшу «геополітичну катастрофу ХХ ст.» стала живильним середовищем для формування **ідеології глобального реваншу**. Своє агресивне наповнення вона отримала в доктрині **«русского міра»** – сучасному аналогу доктрини «советского народа». Особливістю цієї модифікації рашизму є зазіхання на владний та ідейний контроль над будь-якою частиною цивілізації, яка стає об'єктом корисних інтересів Кремля. Оскільки потенційно свої претензії висуваються необґрунтовано і неміряно, **режим Путіна стає загрозою для стійкого світового устрою загалом**, що підтверджено, на жаль, реальною практикою його загарбницької та інформаційної політики.

Ідеологема **«історичної образи»** в догматиці рашизму вимагає жорстокої відплати, і ця відплата є нічим іншим, як **«колективною помстою»**. В класичному розумінні колективна помста – це акт відплати, спрямований на групу людей, за явну чи уявну образу або шкоду, яка була завдана цій групі. Оскільки колективної шкоди зазнав увесь «советській народ», то він і має право виступати суб'єктом відплати. А нацизм як завдавач шкоди також має бути об'єктом відплати як у просторі, так і в часі. Таким

чином, український «нацизм» є відповідальним і за злочини німецького нацизму, а тому справедливим актом з боку радянців має бути помста йому, причому тут і тепер. Наразі колективною помстою вона є для обох сторін протистояння: з боку нападника – як участь усіх членів «руського міра» у насильстві над Україною, з боку оборонця, жертви нападника – жорсткій карі мають бути піддані всі українці – старі й малі, жінки і діти.

Сучасні аналітики, зокрема доктор наук з державного управління кафедри національної безпеки і глобалістики КНУ імені Тараса Шевченка Рена Марутян, вважають, що існують достатні підстави для того, щоб «руській мір» назвати «світоглядним нацизмом» [15]. **Світоглядний нацизм** – це когнітивна атака на людську свідомість, її деструкцію та уніфікацію, орієнтування «рускомірців» на активний спротив автентичним культурам за кордоном, у місцях свого легального і незаконного перебування: храми РПЦ, культурні центри, посольства і консульства, військові бази та економічні осередки тощо. «Русській мір», або світоглядний нацизм, постає своєрідною **ментальною саркомою**, що пожирає не лише своїх носіїв, але й інших громадян, які опинилися у контактній зоні його впливу.

Логічним продовженням геноцидного закону став указ В. Путіна від 11.07.2025 № 474 «Про затвердження Основ державної мовної політики Російської Федерації». Логічним цей документ сприймається в контексті подальшого розгортання і експансії доктрини «руського міра», яка є однією з підвалин агресивної політики Москви. Фактично йдеться про стратегему нарощування

потужності «руського/советского» народу в ближньому зарубіжжі, а за сприятливих умов – і на всьому сучасному геополітичному просторі інтересів РФ. Аналітикиня Р. Марутян звертає увагу на ту обставину, що «для Росії її мова – це зброя та інструмент колонізації, що однаково стиранню національної ідентичності колонізованих народів» [13]. Свідченням цього є прийнятий в квітні 2024 р. закон «Про створення Національного словникового фонду РФ», а також закон «Про захист російської мови від надмірного використання запозичень у публічному просторі» (червень 2025 р.). Обидва акти, як і останній указ Путіна, покликані монополізувати вживання російської мови в міжнаціональному просторі, утвердити її домінування посеред інших «братніх» мов і культур.

І це дійсно так, оскільки в путінському указі російська мова названа основою ідентичності та суверенітету: «При всьому унікальному етнокультурному різноманітті Росії саме російська мова значною мірою визначає громадянську ідентичність, є однією з основ російської державності та нерозривно пов'язана з традиційними духовно-моральними цінностями...». Не легітимні кордони, не держави, не мультикультурність, а саме **комунікативний простір правлячого режиму**. В московському улусі це була одна з тюркських мов (уйгурська), з його одержавленням – церковнослов'янська, а нині – російська, яка сформувалася з македонсько-болгарського церковного суржика. Таким чином, в указі виразно простежується один із засадничих нарративів рашизму: «где русский язык – там Россия».

Насправді указ Путіна констатує **геополітичні зазіхання Москви:**

«Російська мова – національне надбання Росії та важливий елемент культури, що поєднує народ країни та інші народи світу в єдину культурно-цивілізаційну спільність Російського світу». «Русській мір» тут означено з великої літери, тобто не як катойконім, а як певну геополітичну реальність на кшталт давньогрецької Ойкумени. Але якщо Ойкумена дійсно була цивілізаційним еллінським простором, з якого і в якому контактні культури отримували пасіонарний поштовх для власного розвитку, то «русській мір» завжди приходить з насильством та нищенням, з наступним руйнуванням інших культур та геноцидом етносів.

Впровадження цієї стратегії в життя стає пріоритетом державної політики РФ, причому в ній якось мимохіть згадані й «інші» мови: «Збереження, розвиток та підтримка російської мови, державних мов республік Росії та інших мов, а також просування російської мови у світі». Але знову-таки центром постає не збереження, а «просування» російської мови у світі. Примат експансії закладений на рівні указу президента, а подібна діяльність з боку Москви не знає інших методів, окрім насильницьких.

Маніпулятивні технології, котрі використовують кремлівські пропагандисти, своєю головною метою мають **перекладання вчинених агресором злочинних дій та їхніх наслідків на саму жертву злочинів**. Останнім часом для означення подібних маніпулятивних стратегем використовують термін «**вотебаутизм**» (англ. – whataboutism). Показовим прикладом реалізації подібної пропагандистської моделі стала позиція російської емігрантки Юлії Латиніної, яка представляє себе як опозиціонерка. У квітні 2025 р. ця діячка, яка насправді є

виразником кремлівських наративів, порівняла вбивство журналістки Вікторії Рощиної в російському полоні зі смертю американського проросійського блогера Гонсало Ліри в українському СІЗО. Але проблема з дописом Латиніної полягала в іншому. А саме: Ліра помер від пневмонії, а Вікторія Рощина – внаслідок знущань та катувань. Крім того, тіло Рощиної піддали нарузі після смерті й намагалися повернути Україні під виглядом іншої людини – чого й близько не було у випадку Ліри [15].

Цей дискурс спирається на твердження на кшталт «**самі такі!**», «**та ви самі такі!**», «**сам дурак**». У такий спосіб здійснюється урівняння злочинів рашизму з певними ситуативними подіями у їхніх супротивників. Мовляв, у вас голодомор – і в нас населення також не має що їсти. Водночас затушовується головний детермінант події: в першому випадку – це наслідок дій кремлівської влади проти вільного народу, в іншому – його нездатність забезпечити продуктами харчування власних підданих або примхи погоди. Ретушування власних злочинів під ситуативні події та явища супротивної сторони, ігнорування критеріїв спричинення і відповідальності за такі дії, доведення принципів Стокгольмського синдрому до абсурду, тобто перекладання вини за злочин на саму жертву – **суть сучасних маніпуляцій рашизму**. Вотебаутизм у кремлівських ідеологів стає виправданням загибелі тисяч бійців на фронті, полишаючи поза увагою – свідомо – той факт, що одні з них прийшли на чужу землю вбивати, а інші – захищають свій рідний край.

Маніпулятивні наративи рашизму зазвичай відштовхуються не лише від спотворених чи обкарнаних фактів,

яким надається своя **цільова інтерпретація**. Рашизм призвичаївся взагалі обходитися без будь-яких інформаційних підстав, використовуючи методологію **політичної конфабуляції**. У класичному розумінні конфабуляція (лат. *confabulārī* – балакати, розповідати) – виникнення несправжніх, спотворених або неправильно витлумачених спогадів про себе чи світ без свідомого умислу. В публічний простір це поняття прийшло з нейрофізіології як означення деяких пошкоджень головного мозку або внаслідок певної підгрупи деменцій. У людини виникають уявні спогади, міражі, викривлені інтерпретації певних станів чи подій, позачасові та позапросторові образи суцього. Класичне керівництво з медицини зазначає, що в такому випадку «можливий розвиток хронічного синдрому амнезії, відомого як психоз Корсакова. Зовнішньо пацієнт повністю при розумі, але існує глибока втрата пам'яті та здатності запам'ятовувати нові події. Головна риса цього стану – розвиток конфабуляції, тобто фальсифікації пам'яті при ясному розумі (підкреслення наше. – В. К.)» [17, с. 548]. Сам носій конфабуляції переконаний в істинності своїх спогадів, попри видимі ознаки некоректності чи утопічності. У своїх діях такий суб'єкт може обмежуватися озвученням власної картини світу, починаючи від марення і до декларацій, але інколи намагається її втілити в життя.

Для деспотичних режимів політичної конфабуляції є нормою публічної поведінки. Вибудовуючи свої проєкти як у внутрішній, так і зовнішній політиці, зверхники деспотії зберігають «ясний розум», але пам'ять фальсифікують неймовірно. Вся фантомна велич московії

вибудована на вигаданих міфах та спекуляціях. Це **загальна стратегія створення бажаного образу суцього: позитивного для себе і скаліченого для інших**. Вона охоплює практично всі сфери буття: політичні, культурні, історичні, економічні тощо. Наприклад, в політиці – фантомний образ світлого майбутнього у вигляді комунізму; в історії – європейськість орди та її давньоруські витоки; в літературі – про велич пересічних російських письменників; в технологіях – про «першовідкривачів» всього і вся нового; в економіці – про неперевершену продуктивність праці в колгоспах та на виробництві тощо. В тлумаченні російсько-української війни практично все є вигаданим, фантомним: від причин, мети, статусу учасників до відповідальності за злочини та ін. Не Росія є агресор, а Україна, України взагалі не існує – «ето історическіє землі» Москви, «украонацисти» є загрозою для всього світу тощо. Всі синдроми конфабуляції у путіністів наявні повною мірою: у сфері пам'яті – величезні лакуни, історичної правди – позачасові та екскультурні стрибки, прав людини – тиранія і беззаконня, відповідальності – позасуб'єктність тощо. Кремлівські маніпулятивні наративи є відвертою фальсифікацією істини при ясному, але вкрай цинічному і агресивному розумі зверхників орди.

Кремлівські наративи цілеспрямовано вживлюються в суспільну свідомість міжнародного співтовариства і несуть в собі **загрозу урівняння статусу агресора і жертви**. Не випадковими є ситуації, коли під час обговорення важливих рішень позиціонується ганебний **заклик до «обох сторін»**. Водночас поза увагою полишається та обставина, що це не спортивне змагання з чіткими

правилами для учасників, а неспровокований напад московської деспотії на демократичну Україну. В цьому контексті зрозумілий широкий резонанс громадськості на заяви речниці адміністрації США Керолайн Левітт щодо масштабної терористичної атаки РФ на Київ в ніч на 28 серпня 2025 р. За її словами, обидві сторони обмінялися ударами, і українські дрони також «тривожили» російські міста. У цьому випадку законний захист українців від ворога ототожнюється із намірами і діями агресора чинити геноцид України, що абсолютно неприпустимо.

Для цивілізованого світу облудність і цинізм ідеологем рашизму стають зрозумілими і сприймаються як складова частина їхньої агресивної політики. Показовими щодо цього є виступи в травні 2025 р. лідерів Німеччини в Бундестазі з нагоди Дня вшанування пам'яті полеглих у Другій світовій війні. Президент Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр прямо протиставив боротьбу з фашизмом у Другій світовій війні тому, як сучасна Росія використовує цей термін для виправдання своєї агресії проти України: «Ні, ця війна – не боротьба з фашизмом. Вона – імперіалістичний акт агресії. Війна Росії – не звільнення, а злочин» [1]. Президент Німеччини наголосив, що Кремль цинічно маніпулює історією, прикриваючи новітню війну риторикою про «боротьбу з нацизмом»: «Війна Росії проти України – не боротьба з фашизмом. Це імперська агресія. Це фальсифікація історії для виправдання найбільшої несправедливості й найтяжчих злочинів».

Голова Бундестагу Юлія Кльокнер підкреслила: те, як РФ сьогодні нищить українське цивільне життя, вбиває дітей,

ракетами б'є по школах, – це геноцидна поведінка, «війна за територію» [1]. Німецькі політики та інтелектуали переконані, що Росія сама демонтує свій же міф про «один народ» – не лише через дії, а через сенси, які супроводжують ці дії: риторика приниження, демонстративна жорстокість, глорифікація насильства, що повторює поведінку не брательного, а окупаційного режиму. Промова Ю. Кльокнер, яка поставила в один ряд злочини радянської армії під час Другої світової війни і війни Росії проти України, та її публічне обговорення показали, що «один народ» ніколи не існував, а сама ідея «брательного народу» – це імперський конструкт, зручна ширма для асиміляції, приниження та знеособлення [1].

Таким чином, новітня кремлівська ідеологема про геноцид «советского народа» з боку нацистів є пропагандистським конструктом, призначеним для відволікання уваги та перенесення акцентів від дійсного геноциду, вчинюваного російським агресором в Україні.

Висновки. Ухвалений 22 квітня 2025 р. Держдумою РФ Федеральний закон № 74-ФЗ «Об увековечении памяти жертв геноцида советского народа в период Великой Отечественной войны 1941–1945 годов» є спробою нівелювання власних злочинів геноциду кремлівського режиму проти поневолених народів. Об'єктом геноциду Держдума визначає «советський народ», хоча в період Другої світової це поняття в семантично-правовому полі не було кодифікованим, а в реальності як системної цілісності не існувало. Сам термін «советський/радянський народ» – це катойконім, тобто назва жителів певної території, утворена від назви місцевості, де вони народились або проживають. Таким чином, саме

від назви радянської імперії і походить означення поневолених нею країн та народів. Саме належних, але не об'єднаних історичними чинниками, а захоплених, підкорених, уярмлених тими чи іншими тоталітарними правителями і режимами. Сучасним аналогом цього катойконіма є термін «русскіє», який охоплює всіх московських підданих – від якутів до адигейців.

Отже, «советській народ» як об'єкт геноциду в кремлівському тлумаченні включає всю радянську спільноту: і злочинців, і жертв злочину. Водночас суб'єкт геноциду переноситься за межі СРСР. А це означає, що насправді йдеться про знімання власної відповідальності тоталітарної держави за винищення цілих народів та соціальних спільнот. Для теперішньої агресії проти України рашистська містифікація у вигляді «історичної пам'яті» про геноцид нацистами «советского народа» постає виправданням для знищення українських «нацистів».

Наступний указ В. Путіна від 11.07.2025 № 474 «Про затвердження Основ державної мовної політики Російської Федерації» спрямований на подальше розгортання і експансію доктрини «русского міра», вишукування історичної «справедливості». Цей та інші споріднені з ним акти відображають стратегію нарощування потужності «русского/советского» народу як в пострадянському, так і на всьому сучасному геополітичному просторі інтересів РФ. Загалом спостерігається нарощування однієї з експансіоністських базових ідеологем агресора: «где русский язык – там Россия».

Маніпулятивні технології вотебаутизму, якими користуються рашисти, передбачають перекладання вчинених агресором злочинних дій та їх наслідків

на саму жертву злочинів. Підміна смислів і понять, дій і явищ тощо призводить до кардинальної зміни опозиції «агресор–жертва», в якій сама Росія зображується скривдженою та ображеною, а Україна – загарбником. Яскраве втілення подібних технологій простежується в конфабуляції – продукуванні уявних спогадів, фантомних образів, викривлених інтерпретаціях певних станів чи подій, створенні позачасових та позапросторових ілюзій. Для московської деспотії політичні конфабуляції є нормою публічної поведінки. Вся її фантомна велич вибудована на вигаданих міфах та спекуляціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Apasova, Lora. Нарешті це сказали вголос ... URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=24415382134735132&set=a.1416655435034461&type=3> (дата звернення: 09.05.2025).
2. Василенко, В. Голодомор 1932–1933 років в Україні як злочин геноциду: правова оцінка. Київ, 2009. 48 с.
3. Веселова, О. М. Голодомори в Україні 1921–1923, 1931–1933, 1946–1947: злочини проти народу. Київ, 2000. 265 с.
4. Голод в Україні. 1946–1947. Документи і матеріали / гол. упор. О. М. Веселова. Київ–Нью-Йорк, 1996. 376 с.
5. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів: Резолюція 61/295 прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156
6. Конквест, Р. Жнива скорботи: радянська колективізація і голодомор / пер. з англ. Київ, 1993. 384 с.
7. Костенко, В. С. Радянський народ. Радянська енциклопедія історії України. Київ, 1971. С. 521.
8. Костюк, Богдана. Росія асимілює корінні народи й меншини. 15.IV.2019. URL: radiosvoboda.org/a/rosija/29882440.html
9. Крисаченко, В. С. Російська політика

геноциду: об'єкти, інтереси, стратегія. *Політологічний вісник*. 2019. Вип. 83. С. 26–39.

10. Крисаченко, В. С. Російська політика геноциду шляхом депортації народів: системність та перманентність репресій. *Політологічний вісник*. 2020. Вип. 85. С. 190–209.

11. Крисаченко, В. С. Російська стратегія геноциду української нації: московські злочинні «хвилі» голодоморів. *Українознавство*. 2022. № 2 (83). С. 96–120.

12. Лемкін, Р. *Радянський геноцид в Україні*. Стаття 33 мовами / упор. Олеся Стасюк. Київ, 2020. 256 с.

13. Marutian, Rena. #хроникирусско-гоміру, або «Товарищ Путин, вы большой учёный. В языкознании знаете вы толк». URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61560822014814#> (дата звернення: 12.07.2025).

14. Мейс, Дж. Політичні причини голодомору в Україні (1932–1933 рр.). *Український історичний журнал*. 1995. № 1. С. 34–48.

15. Музиченко, Ярослава. Когнітивна війна: чому Росії вдається впливати на мільйони людей у Європі. URL: https://risu.ua/kognitivna-vijna-chomu-rosiyi-vdayetsya-vplivati-na-miljoni-lyudej-u-yevropi_n157737 (дата звернення: 23.07.2025).

16. М-цький, Р. Політика Москви на «культурному фронті». *Голос Православного Братства*. Квартальник Православного Братства Святої Тройці, присвячений питанням Христової віри та церковного життя. Чикаго. Рік 4–5. 1966. Ч. 4 (16); 1967. Ч. 1 (17). С. 34–39.

17. *Основи медичних знань та методи лікування за Девідсоном*: навч. посібник для студ. мед. вузів: у 2 т. / пер. з англ.; за ред. К.Р.В. Едвардза, І.А.Д. Бавчера. Київ, 1994. Т. 2: 652 с.

18. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / упоряд. Ю. К. Качуренко. 2-ге вид. Київ, 1992. 199 с.

19. Радевич-Винницький, Я. Лінгвоцид як предмет українознавства. *Українознавство*. 2005. Ч. 4. С. 69–78.

20. *Режим Путіна: переиздан*

таження–2018 / М. М. Розумний (заг. ред.). Київ, 2018. 480 с.

21. Росія здійснює лінгвоцид на територіях національних республік. *Главлком*. 1 жовтня 2019 р. URL: glavcom.ua/news/rosia-eksperti-629323.html

22. Соловій, Д. Голод у системі колоніального панування ЦК КПСС в Україні. *Український збірник*. 1959. Кн. 15. С. 3–61.

23. Чернышев, Дмитрий. «Я долго не мог понять причины...». URL: <https://www.facebook.com/dmitry.chernyshev.5> (дата звернення: 12.05.2025).

REFERENCES

1. Apasova, L. *Finally they Said it out Loud ...* [online] Available at: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=24415382134735132&set=a.1416655435034461&type=3>. [Accessed 05 Sept. 2025]. [in Ukr.]

2. Vasylenko, V. (2009). *Holodomor of 1932-1933 in Ukraine as a Crime of Genocide: Legal Assessment*. Kyiv, 48 p. [in Ukr.]

3. Veselova, O. (2000). *Holodomors in Ukraine 1921-1923, 1931-1933, 1946-1947: Crimes against the People*. Kyiv, 265 p. [in Ukr.]

4. Veselova, O., comp. (1996). *Famine in Ukraine. 1946-1947. Documents and Materials* (1996). Kyiv-New York, 376 p. [in Ukr.]

5. *United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Resolution 61/295* Adopted by the General Assembly on September 13, 2007. [online] Available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156. [in Ukr.]

6. Conquest, R. (1993). *Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Famine*. Kyiv, 384 p. [in Ukr.]

7. Kostenko, V. (1971). The Soviet People. *Soviet Encyclopedia of the History of Ukraine*. Kyiv, 521 p. [in Ukr.]

8. Kostiuk, B. (2019). *Russia Assimilates Indigenous Peoples and Minorities*. [online] Available at: radiosvoboda.org/a/rosija/29882440.html (15.IV.2019). [in Ukr.]

9. Krysachenko, V. (2019). Russian Policy of Genocide: Objects, Interests, Strategy. *Politolohichnyi visnyk* (Political Science Bulletin).

- Collection of Scientific Works. Issue 83. Kyiv, pp. 26-39. [in Ukr.]
10. Krysachenko, V. (2020). Russian Policy of Genocide through Deportation of Peoples: Systematicity and Permanence of Repressions. *Politolohichnyi visnyk* (Political Science Bulletin). Collection of Scientific Works. Issue 85. Kyiv, pp. 190-209. [in Ukr.]
11. Krysachenko, V. (2022). Russian Strategy of Genocide of the Ukrainian Nation: Moscow's Criminal "Waves" of Famines. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), No. 2(83), pp. 96-120. [in Ukr.]
12. Lemkin, R. (2020). *Soviet Genocide in Ukraine*. Article in 33 Languages. Kyiv, 256 p. [in Ukr.]
13. Marutian, R. (2025). *#chronicles-oftherussianworld or "Comrade Putin, you are a Great Scientist. You Know a Lot about Linguistics"*. [online] Available at: [https://www.facebook.com/profile.php?id=61560822014814#\(07/12/2025\)](https://www.facebook.com/profile.php?id=61560822014814#(07/12/2025)). [in Ukr.]
14. Mace, J. (1995). Political Reasons for the Famine in Ukraine (1932-1933). *Ukrainskii istorychnyi zhurnal* (Ukrainian Historical Journal), No. 1, pp. 34-48. [in Ukr.]
15. Muzychenko, Ya. (2025). *Cognitive War: Why Russia Manages to Influence Millions of People in Europe*. [online] Available at: [https://risu.ua/kognitivna-vijna-chomu-rosiyi-vdayetsya-vplivati-na-miljoni-lyudej-u-yevropi_n157737\(07/23/2025\)](https://risu.ua/kognitivna-vijna-chomu-rosiyi-vdayetsya-vplivati-na-miljoni-lyudej-u-yevropi_n157737(07/23/2025)). [in Ukr.]
16. M-tskiy, R. (1966-1967). Moscow's Policy on the "Cultural Front". *Voice of the Orthodox Brotherhood*. Quarterly of the Orthodox Brotherhood of the Holy Trinity, Dedicated to Issues of Christian Faith and Church Life. Chicago. Year 4-5. Ch. 4 (16); 1 (17), pp. 34-39. [in Ukr.]
17. Edwards, K., Bavcher, I., eds. (1994). *Fundamentals of Medical Knowledge and Treatment Methods According to Davidson*: Textbook for Medical Students. Universities: In 2 Volumes. Vol. 2: 652 p. [in Ukr.]
18. Kachureko, Yu., comp. (1992). *Human Rights. International Treaties of Ukraine, Declarations, Documents*. 2nd ed. Kyiv, 199 p. [in Ukr.]
19. Radevych-Vynnytskyi, Ya. (2005). Linguicide as a Subject of Ukrainian Studies. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Issue 4. pp. 69 – 78. [in Ukr.]
20. Rozumnyi, M., ed. (2018). *Putin's Regime: Reboot-2018*. Kyiv, 480 p. [in Ukr.]
21. *Russia is Committing Linguicide on the Territories of the National Republics*. (October 1, 2019). [online] Available at: glavcom.ua/news/rosia-eksperti-629323.html [in Ukr.]
22. Solovii, D. (1959). Famine in the System of Colonial Domination of the Central Committee of the CPSU in Ukraine. *Ukrainian Collection*. Book 15, pp. 3-61. [in Ukr.]
23. Chernyshev, D. (2025). *"I could not Understand the Reasons for a Long Time..."* [online] Available at: [https://www.facebook.com/dmitry.chernyshev.5\(12.05.2025\)](https://www.facebook.com/dmitry.chernyshev.5(12.05.2025)). [in Rus.]

Summary

MANIPULATIVE NARRATIVES OF RASHISM: NEW IDEOLOGEM ABOUT THE GENOCIDE OF THE "SOVIET PEOPLE"

Valentyn KRYSACHENKO

orcid.org/0000-0002-4965-2750

Doctor of Philosophical Sciences, Professor, leading research fellow

of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv

email: krysachenkovs@gmail.com

The relevance of the research. The manipulative operation of the Kremlin regime aims to discredit scientific conclusions about the real causes of the genocide of the Ukrainian

and other peoples under the Russian Empire. By radically shifting the emphasis in the “perpetrator-victim” system, an attempt is being made at the legislative level to distort the meaning of these concepts and shift responsibility for their crimes to another (second, third) party. This narrative is part of the Russian strategema that Ukraine itself is the initiator of the current Russian-Ukrainian war, while the Russian Federation is the champion and defender of justice.

The **purpose** of this study is to prove the scientific falsity of the Russian narrative concerning the genocide of the “Soviet people” and those who instigated it. The deliberate distortion of facts and manipulation of the tragic events of World War II are used by Kremlin propaganda to shift responsibility away from the real perpetrators of genocide, namely the Kremlin regime itself. Absurd doctrine is debunked by objective facts and scientific conclusions about the true nature of Moscow's misanthropic policies serve to debunk this absurd doctrine.

Conclusions. Federal Law No. 74-FZ “On Perpetuating the Memory of the Victims of the Genocide of the Soviet People during the Great Patriotic War of 1941–1945” adopted by the State Duma of the Russian Federation on 22 April 2025, is an attempt to level the Kremlin regime's own crimes of genocide against enslaved peoples. The “Soviet people” as the object of genocide in the Kremlin's interpretation includes the entire Soviet community: both perpetrators and victims of the crime. Simultaneously, the scope of genocide extends beyond the boundaries of the USSR. This means that in reality, it is about removing the totalitarian state's own responsibility for the extermination of entire peoples and social communities. For the current aggression against Ukraine, the Russian mystification in the form of “historical memory” about the genocide of the “Soviet people” by the Nazis serves as a justification for the destruction of Ukrainian “Nazis.” The manipulative techniques of vote-building used by the Russians involve shifting the blame for the aggressor's criminal actions and their consequences onto the victims of the crimes themselves. The substitution of meanings and concepts, actions and phenomena, etc. leads to a fundamental change in the “aggressor-victim” opposition, in which Russia itself is portrayed as wronged and offended, and Ukraine as an invader. A striking embodiment of such technologies can be seen in confabulation — the production of imaginary memories, phantom images, distorted interpretations of certain states or events, and the creation of timeless and spaceless illusions. The Moscow despotism views political confabulations as the standard of public behaviour. All of its phantom grandeur is built on fictional myths.

Keywords: Ukraine, Russian-Ukrainian war, manipulative narratives, “genocide of the Soviet people”, votebautism, confabulations.